

Література

1. Бизюкова И. Кадры управления: подбор и оценка / Бизюкова И. – М. : Экономика, 1998. – 152 с.
2. Концепція і стратегія розвитку та розміщення продуктивних сил України. – К. : РВПС України НАН України, 2003. – 295 с.
3. Бородіна О. Людський капітал як основне джерело економічного зростання / О. Бородіна // Економіка України. – 2003. – № 7. – С. 48–53.
4. Долишний М. И. Качество трудового потенциала (Социально-экономический аспект) / Долишний М.И., Брык М.В., Марьенко Б.С. – К. : Наук. думка, 1986. – 229 с.
5. Національна комплексна програма "Збереження і розвиток трудового потенціалу України" на 2004 – 2015 рр. (проект). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ufoz.ukrmed.info>
6. Україна в цифрах у 2009 р.: Статистичний збірник ; за редакцією Осауленка О. Г. – К. : Державний комітет статистики України, 2010. – 257 с.

Надійшла 23.08.2011

УДК 331.5(477.43) : 37.01:334

М. Я. ЗУБ

Хмельницький національний університет

ВИКОРИСТАННЯ АНДРАГОГІЧНОГО ПІДХОДУ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РИНКУ ПРАЦІ ПОДІЛЛЯ

Обґрунтовано основні передумови доцільності та специфіки використання андрагогічного підходу при організації самостійної підприємницької діяльності, запропоновано заходи поліпшення ситуації на регіональному ринку праці Поділля.

This article outlines the main preconditions of utility and specific character of using andragogical model in organizing self-supporting entrepreneurial activity. The article suggests ways of improving employment situation on the labor market of Podillya region.

Ключові слова: малий бізнес, самозайнятість населення, андрагогічний підхід, навчання дорослих.

Вступ. Розвиток малого бізнесу та самостійної зайнятості населення Подільського регіону зумовлений проведенням економічних реформ, якісними перетвореннями у сфері науки і технологій, розвитку демократичних соціально-політичних процесів та можливостей самореалізації особистості. На шляху ефективного ведення власної справи стоїть проблема поєднання та стрімкого розвитку інновацій, досліджень та освіти дорослих як рушійного поштовху підвищення конкурентоспроможності підприємств. Участь у самостійній підприємницькій діяльності, намагання організувати власне підприємство тісно пов'язується з інтеграцією дорослих людей у сучасне суспільство, усвідомленням себе ініціативним суб'єктом економічних відносин, вибором активної життєвої економічної стратегії в подоланні проблемам і керуванні невизначеністю. З огляду на вищесказане, особливого поширення у контексті суспільних перетворень та запитів ринку праці, головними вимогами яких до підприємця стають компетентність і професіоналізм, набуває застосування науки андрагогіки.

Аналіз літературних джерел. До проблеми розвитку освіти дорослих в Україні та застосування андрагогічного підходу в системі професійної освіти зверталися в своїх працях вчені С. І. Болтівець, С. І. Змійов, С. О. Філін та інші. Так, С. І. Болтівець зазначає на ролі освіти, місії андрагогіки як теорії та методики суспільної просвіти у розвитку можливостей адаптації дорослої людини до умов життя суспільства, які невинно ускладнюються [1, с. 11]. У дослідженні С. І. Змійова [2] наголошується на протиріччі між практикою навчання дорослих, у якій на емпіричному рівні використовувалися інші, ніж у навчанні недорослих, підходи до організації навчання. С. О. Філін обґрунтовує андрагогічний підхід до організації професійного навчання персоналу підприємства [3]. Однак, зазначені роботи не дають цілісного уявлення про використання андрагогічного підходу при організації самостійної підприємницької діяльності.

Постановка завдання. Розкрити основні передумови доцільності та специфіки застосування андрагогічного підходу при організації самостійної підприємницької діяльності, запропонувати на цій підставі сучасні тренінгові технології навчання дорослих та комплекс заходів, що сприятиме поліпшенню ситуації на регіональному ринку праці Поділля.

Основний матеріал дослідження. Малий бізнес, як відомо, вносить суттєвий внесок в економічний розвиток, виробляючи близько половини ВВП, генеруючи більше 50% доданої вартості, забезпечуючи зайнятість 50–70% працездатного населення [4, с. 104]. Тому на сприяння самозайнятості населення та розвитку малого бізнесу як важливі елементи поліпшення ситуації на ринку праці, зниження соціальної напруженості в суспільстві, підвищення рівня доходів населення, насичення ринку якісними вітчизняними товарами й послугами на Поділлі покладають великі сподівання. Самозайнятість населення може розглядатися як система суб'єктивних, речових та інформаційних елементів, за допомогою яких у

складному процесі їх взаємодії забезпечується виробництво та формується дохід; вона існує у певному часі та просторі, саме тому основними її ознаками є динамізм існування та просторове розміщення, яке забезпечується територіальною організацією самозайнятих [5]. Самозайнятими вважають ініціативних осіб, які за власні кошти організують власний бізнес, створюючи робочі місця. В організації самозайнятості Подільського регіонального ринку праці (РРП), постійно зростає значимість навчання дорослих, яке потребує суттєвих змін як в Україні, так і в світі.

Хмельницька обласна служба зайнятості є однією з тих структур, хто активно спонукає людей до відкриття власної справи. Дана соціальна послуга найефективнішим чином сприяє конкурентоспроможності, мобільності громадян, які шукають роботу, розширенню їх можливостей щодо адаптації на сучасному регіональному ринку праці. Для реалізації самостійної зайнятості у Хмельницькій службі зайнятості діє певний механізм, який включає: проведення різного роду семінарів, круглих столів; проведення комп'ютерної діагностики щодо виявлення схильностей до заняття підприємницькою діяльністю; організації професійного навчання і надання фінансової підтримки. Специфікою даного професійного навчання безробітних громадян є те, що з одного боку, це невід'ємна складова всієї системи безперервної освіти, а з другого – це навчання, яке жорстко підпорядковане потребам ринку праці. Важливою ознакою підприємництва є орієнтація на прагнення комерційного успіху та збільшення прибутку. Позитивне вирішення різних проблем безробітних та досягнення успіху в світі бізнесу багато в чому залежать від чіткого уявлення про його можливості, кон'юнктуру ринку та планування процесу підприємницької діяльності. Тому, безробітні, які бажають зайнятися власною справою, Хмельницькою ОСЗ разом з Рівненським центром професійно-технічної освіти ДСЗ залучаються до участі у курсовій підготовці за напрямками: підприємець-початківець та основ підприємницької діяльності. Відкриття власної справи потребує серйозної професійної підготовки, написання бізнес-плану, за допомогою якого можна працювати раціональніше, запобігти ризикам, уникнути зайвих ускладнень або подолати їх.

Безробітні як суб'єкти навчання – є особливою категорією, які втративши роботу, не завжди поспішають взяти новий старт у трудовій діяльності через: нерішучість, боязнь помилок, відсутність необхідних знань у сфері підприємництва. Тому політика розвитку РРП має передбачати підготовку професійного навчання через постійний пошук застосування нових, ефективних форм і методів її організації. Підвищення ефективності професійного навчання безробітних, на нашу думку, неможливо без звернення до андрагогіки, у центрі уваги якої знаходиться доросла людина-слухач, з його життєвим досвідом, проблемами, потенційними можливостями та інтересами. Андрагогіка – є дороговказною ниткою Аріадни сучасної людини, яка прагне розв'язати наявні сучасні проблеми за допомогою навчання [6, с. 77]. Тому, важливою є вимога до спеціалістів Хмельницької ДСЗ, зокрема відділів організації профнавчання, педагогічних працівників ВНЗ Хмельниччини та Рівненського центру професійно-технічної освіти ДСЗ, які безпосередньо щоденно працюють з безробітними, мати спеціальну підготовку з андрагогіки.

Андрагогічна майстерність передбачає шанобливе ставлення до вимог та очікувань дорослих, що втратили роботу, розуміння їх проблем; можливість реально оцінювати потенціал слухачів та прогнозувати очікувані труднощі; вільне володіння сучасними методиками професійного навчання; вміння проводити навчання, як за груповою та і індивідуальною формою навчання тощо. У процесі навчання дорослих андрагог повинен враховувати як специфічні риси дорослих, так і особливості безробітних осіб, основними з яких є: перебування у психотравмуючій ситуації; наявність життєвого та виробничого досвіду; необхідність розуміння сенсу навчання; усвідомленість активного ставлення до навчання; чітке обґрунтування особистої оцінки знань та їх значення відповідно до власного розуміння, досвіду, мотивів; відповідальність за результати навчання; втрачені навички пізнавальної діяльності, у зв'язку з чим постає необхідність самостійного пошуку нових знань, що дуже важливо з огляду на стислі терміни навчання. Таким чином, навчання дорослих, які планують самостійно відкрити власний бізнес, буде ефективним за умови, що воно: спрямоване на розвиток активності учасників у їх здобуванні; здійснюється в неформальній, не авторитарній атмосфері взаємодії, взаєморозуміння та взаємоповаги, тобто до кожного зі слухачів педагогічний працівник ставиться як до колеги; зорієнтоване на вирішення конкретних виробничих проблем; базується на життєвому досвіді слухачів, з максимальним його використанням. Специфіка навчання дорослих висуває свої вимоги до викладача та до стилю викладання ним навчального матеріалу. Так, викладач повинен: спочатку визначити стартовий рівень, наявні як професійні, так і ті непрофесійні знання та вміння, які можна інтегрувати в професійні; орієнтуватися на діалоговий стиль спілкування зі слухачами та враховувати попередній досвід; із лектора перетворюватися на консультанта, тому повинен мати не лише ґрунтовні професійні знання, а й відповідні особисті якості; враховувати побажання слухачів щодо методів навчання, оскільки працює з групою людей, різних за віком, рівнем освіти, досвідом тощо; володіти різними педагогічними методами та прийомами, щоб забезпечити індивідуальний підхід до кожного слухача, надати йому необхідну допомогу; бути готовим до того, що хтось зі слухачів у певному питанні виявиться компетентнішим за нього; працювати в одній команді з іншими педагогічними працівниками, орієнтуючись на кінцеву мету навчання. Зрозуміло, що традиційні форми навчання при застосуванні андрагогічного підходу не завжди відповідають зазначеним вимогам. Тому, на нашу думку, заслуговують на увагу сучасні тренінгові технології навчання дорослих, що враховують особливості такої категорії як „безробітні особи” і

спрямовані на їх активну участь у навчальному процесі. З власного досвіду – викладача бізнес-планування можу стверджувати, що високим рівнем активності слухачів характеризуються проблемні, творчі, дослідницькі, ігрові технології, які від традиційних, відрізняються не лише методикою викладання, а й високою ефективністю навчального процесу, оскільки дають змогу розвивати у слухачів спеціальні навички (здатність до соціальної інтеграції та компромісів, вміння приймати самостійні рішення), підвищувати мотивацію та самосвідомість слухачів, закріплювати теоретичні знання на практиці. Одними з найефективніших інноваційних технологій та форм навчання дорослих, на нашу думку, можна вважати: ігрові методи, які сприяють можливості розвитку самостійності, посилюють інтенсивність передання інформації та оволодіння навичками застосування професійних знань та вмінь); дискусія та обговорення, які проважують слухачів вільно обмінюватися думками, висловлювати та захищати свою точку зору; навчальні фірми, які передбачають імітацію реальної діяльності магазину, підприємства з максимальним наближенням до умов товарного ринку та ринку праці, завдяки чому у слухачів з'являється можливість практичного відпрацювання своїх знань із широкого спектра дисциплін; проблемне навчання базується на моделюванні навчально-виробничих ситуацій з метою оптимального вирішення ситуацій через багатоступеневі логічні операції, а в разі потреби – розрахункові й експериментальні роботи; проектна діяльність як навчання, що максимально наближене до виробничих умов і дозволяє мобілізувати ресурси слухачів та запропонувати оригінальні вирішення проблеми, обмінятися досвідом, навчати одне одного. Крім цього, у андрогогічній практиці можна поширювати такі ефективні способи навчання як: особистий показ та пояснення викладачем передових прийомів і методів роботи; спеціальні вправи на відпрацювання передових прийомів і методів роботи на робочих місцях; взаємо навчання, шляхом прикріплення слухачів, які вже оволоділи передовими прийомами і методами роботи, до менш підготовлених слухачів; бесіди висококваліфікованих робітників із слухачами про особливості організації та оснащення їхніх робочих місць, організацію праці, високопродуктивні прийоми і методи роботи; залучення кваліфікованих робітників підприємства, інших фахівців до показу передових прийомів і способів роботи; самостійне спостереження слухачів за роботою фахівців; широке залучення слухачів до раціоналізаторської діяльності, самостійного удосконалення трудових прийомів і методів з наступним колективним обговоренням запропонованих рішень.

Послідовна, системна інформаційно роз'яснювальна робота, якісне проведення діагностики з метою влучного підбору кандидатів на навчання з числа безробітних працівниками базових центрів Хмельницької ОСЗ, та професійна організація курсового навчання – дали свої результати. Так, місто Хмельницький займає друге місце за часткою заняття підприємницькою діяльністю, що свідчить про те, що служба зайнятості Хмельниччини відпрацювала певну систему в організації роботи в даному напрямку. Однак, під час організації професійного навчання безробітних як працівники служби зайнятості, так і викладачі стикаються з рядом проблем. Так, нез'ясованим є стан професійних знань та навичок працездатного населення регіону, його ставлення до безперервної освіти; неналежною є оцінка ефективності проведення професійного навчання у службі зайнятості Подільського регіону; відсутня необхідна для навчання інфраструктура; окремі категорії безробітних взагалі не бажають перенавчатися, особливо люди старшої вікової категорії та особи, які посідали високі керівні посади. Нерегулярно виділяються кошти на навчання з підготовки підприємців. Згідно даних власного соціологічного опитування безробітних Хмельницької обл. протягом 2010-2011 рр., гальмування розвитку малого підприємництва в регіоні відбувається, у першу чергу, через „великі податки” – 22%; через адміністративні перешкоди, пов'язані з труднощами юридичного оформлення та реєстрації підприємств – 15%; через організаційні проблеми, пов'язані з процесом підбору претендентів, які бажають займатися підприємництвом в базових центрах зайнятості – 13%; через недостатність необхідного капіталу – 50%.

Ключовими заходами, які вимагають негайного вирішення, на нашу думку, є: якісне оновлення фінансових, матеріальних та кадрових ресурсів; приведення навчальних програм і методик у відповідність до європейських стандартів і потреб ринку; підняття суспільного престижу праці взагалі та робочих професій зокрема, що допомогло б підвищити якість професійного навчання дорослого населення; збільшення рівня допомоги при відкритті власної справи; сприяння залученню кредитів та зменшення рівня оподаткування тощо.

Висновки. Таким чином, на основі проведеного дослідження встановлено основні передумови необхідності застосування андрагогічного підходу в системі професійного навчання як окремого освітнього напрямку сучасності: актуалізація світових педагогічних ідей стосовно неперервної освіти впродовж життя; реформування системи освіти в Україні; демографічні прогнози щодо поступового збільшення літніх людей; необхідність інноваційного прориву в економіці тощо. Відтак, важливим є продовження теоретичного осмислення розвитку системи професійного навчання безробітних та експериментального обґрунтування застосування андрагогічної майстерності при підготовці майбутніх підприємців, яке враховувало б зміни в економіці, бізнесі, науці. Подальшого дослідження потребує: світовий досвід зазначеного освітнього напрямку, проблема підготовки викладача-андрагога для системи неперервної професійної підготовки, його мотивація, що сприятиме творчому застосуванню кращих надбань у вітчизняній практиці.

Література

1. Болтівець С.І. Психологічна місія андрагогіки як теорії і методики суспільної просвіти та ціложиттєвого самовдосконалення людини / С. І. Болтівець // Педагогічний процес: теорія і практика : збірник наукових праць. – К. : ЕКМО, 2010. – Вип. 3, Ч.1. – С. 7–13.
2. Змеєв С.И. Становление андрагогики: развитие теории и технологии обучения взрослых : автореф. дис. на соискание науч. степени д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика, история педагогики и образования” / С. И. Змеёв. – М., 2000. – 44 с. – рус.
3. Филин С.А. Андрагогический подход к построению системы профессионального обучения персонала предприятия : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.08 / Сергей Александрович Филин. – Великий Новгород, 2005. –199 с.
4. Адаптационные стратегии населения / [под ред. Е.М.Авраамовой]. – СПб., 2004. – 196 с.
5. Дем’янчук О. І. Самозайнятість та її реалізація на регіональному ринку праці : дис. ... кандидата екон. наук : 08.09.01 / Ольга Іванівна Дем’янчук. – К., 2004. – 189 с.
6. Змеєв С. И. Наука XXI века: андрагогика / С.И. Змеёв // Высшее образование в России. – 1998. – № 2. – С. 76–79.

Надійшла 11.08.2011